

# Ambitiös metod- och studiebok om skadeprevention

Gunilla Bjärås. **Skadeprevention – teori och praktik.** 162 sidor. Lund: Studentlitteratur, 1995. Pris ca 250 kr. ISBN 91-44-49971-X.

*Recensent: Fil kand/bete-  
endevetare Eva Henriksen,  
vårdlärare, allmänmedicinska  
enheten, NVSO, Borgmästar-  
villan, Karolinska sjukhuset,  
Stockholm.*

Detta är en metod- och studiebok för dem som vill starta ett lokalt förebyggande arbete i en kommun eller kommunedel. Boken riktar sig till alla kategorier av folkhälsoarbetare såväl inom hälso- och sjukvård inom landstinget som inom den kommunala delen av hälso- och miljöorganisationen samt till politiska beslutsfattare.

Det är en ambitiös och brett omfattande bok. Den är indelad i tre delar, en teoretisk, en praktisk och en del med exempel.

I den teoretiska delen beskrivs folkhälsoarbetet utifrån ett helhetsperspektiv och långsiktigheten i arbetet. Många utövare inom ett flertal discipliner arbetar idag med målsättningen att ge befolkningen en bättre hälsa, och de flesta av dessa utövare är ense om att prevention inom detta område lönar sig. Samhällsarbetet, betonar Gunilla Bjärås, bygger på »medborgarinflytande», varpå jag genast blir undrande över inflytandet när man får, blir tilldelad bättre hälsa.

## Skolan bortglömd

Vi har idag lagar och förordningar på det skadepreventiva området, varför skriver då Gunilla Bjärås att »varje kommun bör arbeta utifrån sina egna förutsättningar»? Skall inte lagar följas av alla? Mina tankar faller på tex skolan, som har den största arbetstagargrupp vi har i vårt land idag med ca 1,2 miljoner människor.

I arbetsmiljölagen står det tydligt att arbetsgivaren är skyldig att vidta förebyggande åtgärder, så att arbetstagarna inte ska drabbas av ohälsa och olycksfall i arbetet. Det faktum att lagen även inkluderar alla skolbarn från första till sista klass är oerhört viktigt att uppmärksamma, detta »glöms» ofta bort både av skolpersonal

och kommuner. I boken saknar jag en diskussion om problematiken kring mobbing, är inte det skadligt?

## Tips för vårdpersonal saknas

I kapitlet om skador på grund av våld kunde det anmärkningsvärda faktum att endast en del av alla våldsbrott kommer till polisens kännedom ha betonats mer. Att, som Gunilla Bjärås skriver, man inom sjukvården inte registrerar skador på grund av våld är även det mycket allvarligt. Om de som ser och har kunskap (borde ha) inte agerar och ännu mindre reagerar, vem ska då göra det? Hur vårdpersonal skulle kunna göra och vart de kan vända sig kunde vara ett tips för en bok som vill vara en metod- och studiebok.

## Fokuserar fysiska skador

Tredje delen med exempel-samling är mycket väldokumenterad, och bakom ligger ett gediget arbete. Här finns många idéer och uppslag för dem som behöver hjälp att komma igång med lokalt skadepreventivt arbete inom de flesta områden där framför allt prevention av fysiska skador är i fokus.

Psykiska skador eller skador på grund av brister i den psykosociala miljön, stress, arbetslöshet och dess följder för individen och dennes närstående, kvinnomisshandel, sexuell övergrepp eller incestproblematik berörs knappast i denna bok, inte heller brottsoffer – brottsofferjourer, kvinno- och mansjourer m fl viktiga frivilliga instanser.

När denna bok har tryckts har det gått åtta år sedan man i Stockholms läns landstings högsta instans fattade beslut om registrering av skador (1987) – ett länsövergripande förebyggande arbete och en 25-procentig skadereduktion till år 2000. Anmärkningsvärt är att det som Gunilla Bjärås skriver, ännu (1995) inte finns någon länsäckande skaderegistrering och att de länsövergripande insatserna fortfarande är små. Det blir intressant att se hur man kommer att klara av detta på de tre och ett halvt år som återstår fram till år 2000, (det man inte hunnit på de nio åren hittills). Fler inom hälso- och sjukvården borde ta som

sin uppgift att bättre följa upp beslut som fattats i landstinget.

## Omodernt intryck

För att denna bok ska väcka debatt och lust att utforska sitt närområde skulle man önska att den var lite mer tilltalande i både sitt pedagogiska budskap och sin utformning och illustrationer.

Risken med en bok av detta slag är att den trots sitt viktiga budskap och oerhört angelägna ämne känns lite omodern. Data är ju färskvara, och redan när boken trycks har data ändrats. Det är en svår konst idag att kunna förmedla sitt budskap både pedagogiskt modernt för vuxna och intresseväckande, så att läsarna blir sugna att själva gå ut i sitt område och pröva sina idéer, och att det faktamaterial man presenterar är sakligt korrekt och aktuellt.

Mycket av innehållet i denna bok skulle passa sig väl som uppslag via ett datanät, att ha till hands när man vill söka tips, idéer och erfarenheter andra gjort.

## Angeläget ämne

Ämnet boken tar upp är mycket viktigt, och jag hoppas att den får spridning i utbildning och studiecirklar. Där finns gedigna referenslistor för dem som vill söka mer kunskap och fördjupa sig ytterligare inom ämnet skadeprevention. Det handlar idag inte om att vi ska få en bättre hälsa via andra som ger oss den utan om att vi själva är med och skapar miljöer som befrämjar hälsa och motverkar ohälsa. •

## Samlad kunskap om spårämnen

**Trace elements in human nutrition and health.** 343 sidor. Geneva: World Health Organization, 1996. Pris Sw fr 85. ISBN 92-4-156173-4.

*Recensent: professor Gösta Samuelsson, institutionen för klinisk fysiologi, Uppsala universitet.*

WHO har under åren publicerat en rad sammanställningar inom olika områden med avsikt att leda till rekommendationer. För att nå fram till konsensus eller »state of the art»

har även i detta fall en rad ledande experter tillkallats för att arbeta fram sammanställningen. Avsikten har varit att i relativt kondenserad form ge den senaste vetenskapliga kunskapen om spårämnen.

Boken är uppdelad i fem delar. Den första delen ger på ett lättfattligt sätt definitioner för behov och rekommendationer samt olika spårämnens biotillgänglighet och interaktion. Inte minst detta kapitel är av stort intresse, men någon direkt ny kunskap tillför inte kapitlet, och referenserna är relativt gamla.

## Översiktlig disposition

Bokens huvuddelar är disponerade så att man får en bra översikt över de essentiella spårelementen, därefter de spårelement som sannolikt inte är essentiella och slutligen en del som behandlar de spårelement som är potentiellt toxiska.

I princip kan man använda boken som en enkel uppslagsbok. Dispositionen för varje kapitel är upplagd på samma sätt, där man direkt kan gå in och se på exempelvis biokemisk funktion, brist eller toxicitet, epidemiologi, absorption och tillgänglighet, intag via kosten, behov hos spädbarn, barn, ungdomar, vuxna, tolerans vid höga intag samt rekommendation för framtida studier.

De flesta avsnitt är försedda med överskådliga tabeller eller figurer. För varje spårämne finns en relativt fyllig referenslista, men tyvärr ofta med referenser som är minst tio år gamla.

Boken avslutas med ett antal kapitel om analytisk metodologi, spårämnemängder i mat samt riskbedömningar för spårämnesrelaterade tillstånd. Totalt bedöms 19 olika spårämnen var för sig, från de essentiella jod och zink, över de kanske essentiella, exempelvis mangan, till de spårämnen som kan vara toxiska, exempelvis arsenik och bly.

## Lämplig som uppslagsbok

Boken är, enligt min mening, lämpad som uppslagsverk, i vilket man lätt kan få en översikt över spårämnens absorption och biotillgänglighet. Genom bokens disposition är det lätt att få en samlad uppfattning om förhållanden av spårämnen i olika åldersgrupper, uppgifter som inte är så lätta att finna på ett och samma ställe i andra uppslagsböcker.

Det är lovvärt av WHO att,

tillsammans med Food and Agriculture Organization (FAO) och International Atomic Energy Agency (IAEA), arbeta fram detta samlade dokument, som kan vara till nytta för alla som arbetar inom områden där spårämns betydelse för nutrition och hälsa är av intresse. •

## Dokumenterad cancerprevention

Joan Austoker. **Cancer prevention in primary care.** 181 sidor. London: BMJ Publishing Group, 1995. Pris ca 295 kr. ISBN 0-7279-0825-1.

*Recensent: distriktsläkare Bengt Järhult, Hälsokällan, Kyrkhult/Olofström.*

Även om en del vetenskapliga tvister förts under senaste åren vad gäller värdet av screening och även om folkhälsoarbetet gått på tvärs med 90-talets politiska klimat, gäller följande:

Nära en halv miljon europeiska allmänläkare har en nyckelroll i cancerpreventionen och i utbildningen av patienter och personal för det cancerförebyggande arbetet.

Svenska allmänläkare har under sistlidna år fått sig tillsänd en särskild utgåva av europeiska kodexen mot cancer. Den svenske representanten Lars H Lindholm har där också förtjänstfullt satt in vårt lands primärvårdsinsatser i ett EUperspektiv. Broschyren stimulerar säkert många att söka ytterligare kunskap.

### Rekommenderas för fördjupningsstudier

För den som vill fördjupa sig i cancerprevention, särskilt i primärvården, rekommenderas Austockers bok.

Den beskriver rökning och cancer, rökstopp, effekter av minskad alkoholkonsumtion, kost och cancer, melanom och screening av olika cancerformer såsom bröst-, ovarial-, prostata- och kolorektalcancer.

Boken är anpassad för engelska familjeläkare, där ett mer individualistiskt praktikperspektiv finns, men läses med behållning i vetskap om att svensk allmänmedicin har en ytterligare potential genom sitt, om än otillräckliga, samhällsengagemang – i t ex häl-

## NYA BÖCKER

soråd eller partssammansatta kommunala grupper.

### Pedagogisk finess

Boken ger ett gott vetenskapligt underlag för bedömning av när preventiva insatser är befogade. Råden om kostinformation är möjligen något mer försiktiga än svenska rekommendationer. Annars är avgränsningen vad som bör tas upp på mottagningen med patienten och vilka screeningprogram som kan försvaras vetenskapligt i god överensstämmelse med svensk tradition. Boken är utformad med pedagogisk finess och har en omfattande litteraturlista.

I tider när samhällsekonomin sviktar och den lilla strimman prevention i svensk sjukvård har blivit slagträ i kampen om resurserna, kanske det behöver sägas. Mycket av det cancerförebyggande arbetet är väldokumenterat! •

## Alltför amerikanskt om obstetriskt ultraljud

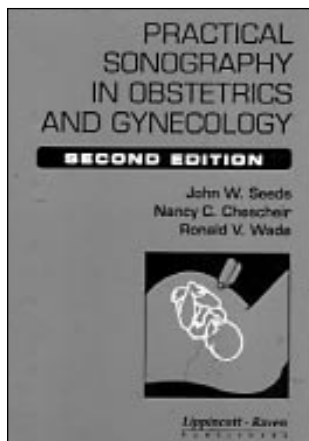
John W Seeds, Nancy C Chescheir, Ronald V Wade, eds. **Practical sonography in obstetrics and gynecology.** 2 ed. 308 sidor. New York: Lippincott-Raven, 1996. Pris \$ 74.75. ISBN 0-7817-0335-2.

*Recensent: docent Liv Valentin, institutionen för obstetrik och gynekologi, Universitetssjukhuset MAS, Malmö.*

Detta är en liten och behändig bok, som nästan får plats i fickan på läkarrocken. Den innehåller ett inledande kapitel om ultraljudsfysik, sex kapitel om gynekologisk ultraljudsdiagnostik, elva kapitel om obstetrisk ultraljudsdiagnostik, ett kapitel med synpunkter på hur ultraljudsundersökningen bör utnyttjas och ett kapitel som tar upp juridiska aspekter på obstetrisk och gynekologisk ultraljudsundersökning. Bokens vetenskapliga kvalitet och aktualitet är acceptabla.

### Enkelhet bokens styrka och svaghet

Boken kännetecknas av ex-



trem enkelhet och ett praktiskt synsätt. Den är starkt präglad av amerikanska förhållanden.

Bokens enkelhet är både dess styrka och svaghet. Framställningen är koncis, i det närmaste avskalad på detaljer. Detta gör att texten blir lättfattlig. Läsaren behöver inte bekymra sig om att sälla ut väsentlig information i texten. Det har författarna redan gjort.

Författarnas strävan att framställa fakta på ett så enkelt sätt som möjligt leder emellertid ibland till att faktaframställningen gränsar till att vara felaktig. Ett exempel på detta är att författarna definierar »false positive rate» som den del av en screenad population som har ett positivt resultat av ett screening-test. Detta påstående är korrekt ur praktisk synvinkel men definitionsmässigt felaktigt.

### Amerikansk prägel

Att boken är starkt präglad av amerikanska förhållanden visar sig bl a i att man ägnar två kapitel åt att diskutera hur man ska hantera ett obstetriskt problem när man inte känner till gestationsåldern. I Sverige är – tack och lov – så gott som alla graviditeter daterade genom en ultraljudsundersökning i tidig graviditet, och svenska obstetrikare är i stort sett förskonade från de problem som en osäker datering av en graviditet kan innebära.

Att boken är skriven för amerikanska förhållanden visar sig också i att författarna ägnar ett helt kapitel åt hur man kan undvika att bli stämd för felaktigheter begångna i samband med obstetrisk och gynekologisk ultraljudsundersökning. Dessutom kommenteras i snart sagt varje kapitel juridis-

ka konsekvenser av ultraljudsundersökningen.

Bokens amerikanska prägel understryks också av att författarna i huvudsak använt sig av amerikanska referenser och givetvis också av amerikanska definitioner på olika begrepp (således definieras intrauterin tillväxthämning som en födelsevikt under tionde percentilen).

### Bra om fetala missbildningar

Bokens största förtjänst är kapitlen om fetala missbildningar. Bara det viktigaste vid varje missbildning tas upp, vilket i hög grad underlättar för läsaren. I stora textböcker om fetala missbildningar kan det många gånger vara svårt att extrahera vad som egentligen är väsentlig information. Framställningarna i de gynekologiska kapitlen är däremot så minimalistiska att läsaren knappast får ut någonting av dem.

### Svensk målgrupp saknas

Boken är sannolikt avsedd för amerikanska privatpraktiserande gynekologer. Det är svårt att hitta en lämplig svensk målgrupp. Det skulle i så fall vara nybörjare i obstetrisk ultraljudsdiagnostik, som här får en kortfattad, praktiskt vinklad och lättläst introduktion i ämnet obstetrisk ultraljudsundersökning.

Ett lämpligare alternativ för denna målgrupp är emellertid andra upplagan av »Obstetric ultrasound. How? Why? When?» av P Chudleigh och J M Pearce. (Edinburgh: Churchill Livingstone, 1992). Den som vill lära sig mer om gynekologisk ultraljudsdiagnostik bör välja boken »Transvaginal ultrasound», M G Dodson, ed. (New York: Churchill Livingstone, 1995). •

Adressera korrespondens om nya böcker och recensioner till:

Bokredaktionen, Läkartidningen, Box 5603, 114 86 Stockholm.